

AZ ÜTŐHANGSZERES IRODALOMBAN HASZNÁLATOS ÚJ HANGHATÁSOK BEMUTATÁSA CASEY CANGELOSI WICCA CÍMŰ MŰVÉN KERESZTÜL

Szalai Tamás

Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar

Klasszikus ütőhangszeres, BA/III

Dr. Szabó István főiskolai docens

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. A modern ütözés kezdete	3
3. A Wicca keletkezési háttere	4
4. A műben megszólaló alternatív ütésmódok akusztikai hatásai	6
5. Felhasznált irodalom	9
6. Melléklet	10

I. Bevezetés

A zeneirodalom zenekari és kamara műveit a reneszánsztól a kortárs zenéig végigtekintve megállapíthatjuk, hogy minden hangszercsoport jelentős fejlődésen ment keresztül. Azonban a 20. századtól az ütőhangszerek használata rohamos gyorsasággal nyert teret.

A ma ismert szimfonikus zenekarok a barokk concerto zenekarok vonóskarából alakultak ki, amelyek a fejlődés során fúvósokkal és ütőhangszerekkel bővültek. Az ütőhangszeres szólamokat megvizsgálva kezdetben egy pár tonika-domináns hangolású üstdobot használtak a zenei funkciók alátámasztására. Az üstdobok membrafon hangszerek, pedálok segítségével abszolút hangmagasságra hangolhatjuk a rézüstökre feszített bőröket. Ludwig van Beethoven¹ kilencedik szimfóniájában megjelenik a nagydob és az összeütős cintányér, a francia induló zene hatására. A nagydob és az összeütős cintányér idiofon hangszerek, abszolút hangmagassággal nem rendelkeznek, többnyire zajkeltő vagy ritmikai funkciót töltenek be.

A romantika szimfonikus zeneirodalmában az ütőhangszerek már nem csak a hatások megvalósítására és a tonalitás erősítésére szolgálnak. Meghatározó szerepük lesz az egyes zenei műfajok karakterisztikájában. Hector Berlioz² 1830-ban Párizsban bemutatott Fantasztikus szimfónia (alcíme szerint: Epizódok egy művész életéből) című romantikus szimfóniájában tovább bővül a szimfonikus zenekarok ütőhangszeres repertoárja: csőharangot, összeütős cintányért, függesztett cintányért, tenor dobot és nagydobot is alkalmaz művében. A Marche au Supplice (Menet a vesztőhelyre) című negyedik tétel két pár üstdob használatát írja elő két előadóművészre. Nicolai Rimsky-Korsakov³ Scheherazade című művében a szerző tételenként fokozatosan, jól felépítve vezeti be az ütőhangszereket (Korsakov egyébként óva intette zeneszerző növendékeit az ütőhangszerek túlzott használatától). A mű előadásához hat ütőhangszeresre van szükség. Az üstdob, összeütős cintányér, triangulum, pergődob, nagydob, tam-tam mellett a szerző a keleties zenei kultúra egzotikus hangzásának megvalósítására a csörgődobot használja.

¹ bécsi klasszicista zeneszerző (1770-1827)

² francia romantikus zeneszerző (1803-1869)

³ orosz romantikus zeneszerző (1844-1908)

II. A modern ütözés kezdete

Rimsky-Korsakovot követően a zeneszerzők műveik hangzásvilágának gazdagítására egyre több alkalommal és egyre nagyobb számban használtak ütőhangszereket. Ez a törekvés lehetett a kiindulópontja a mai modern, úgynevezett set-up darabok kialakulásának.

A 20. század zenekari repertoárjában elsőként Igor Stravinsky⁴ *Histoire du soldat* (A katona története) 1918-ban írodott színpadi művében alkalmaztak több ütőhangszerből összeállított set-upot, amiben előírt két pergődobot, két tom-tomot, nagydobot, függesztett (állványos) cintányért, triangulumot és csörgődobot. Összehasonlítva ezt a hangszer-együttest Korsakov *Scheherazadé*jában használt ütőhangszerekkel, könnyen észrevehetjük a hasonlóságokat, ám A katona történetéhez mindössze egy ütőhangszerest ír elő a szerző. John Baldwin⁵ egy cikkében ezt állítja: „A katona története című színpadi mű ütőhangszeres részének komponálását két dolog ihlette: az előadók hiánya és a New Orleans-i jazz együttesek hatása a dobokra.”

Ez az irányvonal a 20. század kamarazenei irodalmában is megjelent. Ütőhangszeres set-upra és két zongorára komponált mű Bartók Béla⁶ *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* című darabja. Az első ütőhangszeres szólamnak elsősorban az üstdob, a második szólam fő profilja pedig a xilofon. Az előadók a pergődobot, triangulumot, függesztett cintányért, összeütős cintányért, tam-tamot és triangulumot megosztva használják.

John Baldwin cikkében ezt írja:

„Mialatt a kamarazene területén már jelen volt a multipercussion korszakalkotó fejlesztése, több tényező is közrejátszott abban, hogy ezt a fejlődést szem előtt téveszthessük. Ezek a szólamok nem mindig úgy szólaltak meg, ahogyan azokat a szerző elképzelte.”

⁴ 20. századi orosz zeneszerző (1882-1971)

⁵ amerikai ütőhangszeres professzor

⁶ 20. századi magyar zeneszerző (1881-1945)

Napjainkban egyre több kortárs zeneszerző komponál olyan műveket, amelyekben bonyolult ritmikai képletek eljátszásán és ritmikai transzponálásokon kívül az ütőhangszereket a normál ütésmód mellett alternatív ütésmódokkal kell megszólaltatni.

Realizálni kellett az ütőhangszeres előadóművészek számára, hogy nem felelnek meg a kor elvárásainak, ha nem rendelkeznek átfogó technikai tudással és zenei elképzeléssel az ütőhangszereken. Az ütőhangszerek használatának ugrásszerű növekedése jelentette az ütőhangszeres oktatás valódi kezdetét.

Casey Cangelosi Wicca című darabjának koncepciójaként az alternatív megszólaltatási módszerek kerülnek középpontba.

III. A Wicca keletkezési háttere

Casey Cangelosi feltörekvő ütőhangszeres művész a kortárs zenei világban, 1982. január 26-án született az Amerikai Egyesült Államokban. Azon kevesek egyike közé tartozik az ütőhangszeres művészek között, akik nemzetközi szinten tettek szert világhírnévre mind előadóművészi, mind zeneszerzői tehetségük miatt, még mielőtt harmincadik életévüket betöltötték volna.

Tanulmányait a bachelor diplomájától egészen a doktori minősítés megszerzéséig az Egyesült Államok egyetemén végezte. Nemzetközi ütőhangszeres fesztiválok tart mesterkurzusokat, amely kimagasló oktatói tevékenységéről tesz tanúbizonyságot. Zeneszerzői munkáját díjjal honorálta többek között a „The Classical Marimba League”, amely elegendő lendületet adott neki további zeneszerzői munkásságához. A „the Paganini of Percussion” (az ütőhangszerek Paganinija) névvel illetik szakmai berkeken belül. Művei egyaránt tartalmaznak nehezen értelmezhető poliritmiákat, szokatlan hangszerösszetételt és ezeknek a kombinációit, valamint bonyolult és gyors virtuóz játékot igénylő technikákat, amiket magas szinten érdemes művelni már a darabjai megtanulása előtt. Többnyire ennek a három elemnek az együttese eredményezi azt a hatásos és változatos hangzásképet, amik a Casey Cangelosi darabokra jellemzőek. A dallamhangszerektől - marimba, xilofon, vibrafon – a ritmushangszerekig – kisdob, set-up – szinte minden ütőhangszerre komponál szóló és kamara műveket.

Casey Cangelosi Wicca című darabja egy ütőhangszerekből összeállított set-upra írt szóló.

A wicca szó „bölcset” jelent, az angol „wise” szóból keletkezett. Mai értelemben vett jelentése egy létező újpogány természetvallás neve, amely a kelta mondavilág bölcsességeivel ötvözve az 1950-es évek környékén került be a köztudatba Gerald B. Gardner⁷ által. A kelták természet közeli felfogása és életigenlése tökéletesen harmóniába hozható a Wicca vallás tanításaival. A Wicca a látható és láthatatlan természet tiszteletén alapuló régmúltba visszanyúló mágikus termékenységkultusz folytatása. Az ősi Európa egyes természetvallásaiban a vezető sámánt, papot és papnőt hívták wiccának. Nagy tudású füvesemberek, jövőmondók, varázslók voltak, egy személyben orvosok, bírók, tanácsadók.⁸

Cangelosi darabjában hallható alternatív megszólaltatási technikák teljesen hűen tükrözik a wicca vallás természetéhez való kötődését. Az egész kompozíció - a fent említett információk ismeretében egy termékenységi rítusnak is értelmezhető.

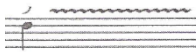
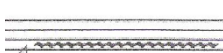
⁷ Angol boszorkánymester, a modern nyugati világban a boszorkánymesterség újjáélesztőjeként vált ismertté. (1884-1964)

⁸ Kevesen tudják, de a római Pannónia tartomány, a mai Dunántúl, a pannon kelta törzsről kapta a nevét. Régészek nagy számmal találtak bronzkori kelta településeket Aquincum, a mai Óbuda, de Zala és Vas megye területein is.

IV. A műben megszólaló alternatív ütésmódok akusztikai hatásai

A hangszerösszeállítás tartalmaz egy koncert nagydobot, tom-tomot, kongát, egy pár bongót, két kis méretű gongot, triangulumot és egy ujjakkal megszólaltatható cintányérpárt. Ezek megszólaltatásához szükség van egy pár hagyományos kisdobverőre, dobseprűre, triangulumütőre és egy darab gumifejű ütőre.

A darab leírása tartalmazza a különböző alternatív megszólaltatási módokat és ezek jelöléseit:

- *continuous circular scraping*
- *short circular scrape on head*
- *strike with brush*
- *rim shot*
- *buzz*
- *finger roll*
- *Pitch bend rattling*

A *continuous circular scraping* egy egyedülálló hatás az ütőhangszeres darabok irodalmában, ami lefordítva „folyamatos kaparást” jelent. A jobb kézbe tartott triangulumütővel a nagydob megszólaltatásával egy időben körkörös mozdulatokat kell tenni a konga bőrén, mindeközben halkulást – *diminuendót* - és lassítást - *ritartandót* - játszva, amit a „körzés” lassításával és a konga bőrének közepe felé haladásával érhetünk el. Érdekessége ennek a hanghatásnak, hogy folyamatosan változó hangmagasságot hallhatunk a triangulumverő hegyéből fakadó egyenetlenség miatt. A zenét térben hallgatva egy folyamatos távolodást idézhetünk elő ezzel a hatással. Az első ütemben felhangzó kilenc tizenhatodnyi fém hangszereken megszólaltatott motívum előzi meg ezt a hatást. A *short circular scrape on head* ugyanennek a hatásnak egy rövid, ritmikus zenei közegbe alkalmazott verziója.

A 11. ütemben ismét a *continuous circular scraping* effektust kell alkalmazni. Az elv ugyanaz, amit a triangulumverő körzésével idéztünk elő a konga bőrén, azonban ebben az

esetben a dobseprűvel kell körkörös mozdulatokat tenni a nagydob bőrén, így egy mélyebb, teltebb hangszínt kapunk. Ez akusztikailag zajszerű, folyamatos hangzást eredményez.

A 46. ütemtől a bal kéz a dobseprűvel – egy ütem bevezető után – tizenhatodokat játszik orgonapontként, a jobb kéz pedig triangulumverővel egy két ütemes szólót. Ezután a kétütemes szóló variánsában a nagydob megszólaltatására is szükség van a szintén bal kézben tartott gumi fejű verő segítségével. A különféle verők egy kézben tartásához egy önálló technikai elemet kell alkalmazni. Alapesetben váltott kezes ütések kivitelezéséhez egy egyenes, vertikális mozgássort kell végrehajtani. Két verőt egy kézben tartva azonban ez egy cirkuláris mozgássort kíván, a két verőfej közti távolság fele a forgáspont, ami körül a két verő forog. Legtöbbször ezt a technikát marimbán alkalmazzák, a kortárs marimba irodalom darabjainak többsége négy verőre íródott.

A *buzz* és a *rim shot* effektust jelenik meg ugyanezen a területen. Alapesetben a hangszer megütése után a verőt hagyjuk visszapattanni a bőrről. Ehhez a hatáskeltéshez azonban a verő fejét az ütés után a hangszerbe kell nyomni, úgy hogy az további nem meghatározott számú ütések mérjen a bőrre a verő tehetetlenségét kihasználva. A *rim shot* kifejezést a magyar nyelvben „kávás ütés”-nek fordítják. Az ütővel nem csak a bőrt kell megszólaltatni, hanem egyidejűleg a dob peremét is érinteni kell az ütő nyelvél, a normál ütősíkkal körülbelül 20-30° szöget bezárva.

Az 52. ütemben jelenik meg először a *finger roll* effektus, amit „ujj” tremolónak⁹ fordíthatunk. Általában a hüvelyk-, mutató- és a középsőujjat használják egy ilyen tremoló megszólaltatásához. Az ujjunkat a tom-tom bőrének egyik szélső pontjára helyezve egy határozott indítással kell végigsiklani a bőr felszínén úgy, hogy az ujjunk folyamatosan rezonáljon a bőr felszínével. A dob bűgő, telt hangot ad ki, a hallgatóság egy lineáris, tartott zenei hangot fog hallani, ami leginkább állatbögésre hasonlít. Legmagasabb szinten a csörgődobosok művelik ezt a fajta játékmódot.

⁹ pergetés

Az 58. ütemtől a jobb kéz triangulum ütőről dobverőre vált, ebben a szakaszban ismét egy alternatív ütémódot kell alkalmazni. A bal kéz tizenhatodos kíséretet játszik a kongán, vele párhuzamosan egyszerre két bongón kell tremolót játszani. A dobverő két végpontját a két bongó felé kell helyezni. A verő fejével egy normál ütés kivitelezése után a csuklónkkal addig emeljük a verőt, amíg a verő hátsó része el nem éri a másik bongó bőrét. Ezen módszer megfelelő gyorsaságú ismételt alkalmazásával érhetjük el azt, hogy tremoló szólaljon meg mind a két bongón egyszerre. Casey Cangelosi 10/31/09 Prelude című kisdobdarabjában is alkalmazza ezt a technikát.

A 97. ütemtől a 111. ütemig tartó szakaszban a *pitch bend rattling* effektus kell alkalmazni. A szerző kotta leírásában a következő instrukciót adja meg: A kisdobverővel a nagydob hangoló csavarját „dörzsölve” a verő oda-vissza mozgásával, valamint a hangmagasság változtatásával a verő előre-hátra mozgásával.

Az alternatív megszólaltatási technikák egy rohamosan fejlődő ága a kortárs ütőhangszeres zeneirodalomnak, az elmúlt évtizedek során bámulatos előrelépésnek lehettünk szem- és fültanúi. A kortárs zene komponálói és előadói a mai napig sok fantáziát látnak ezekben a hangszerekben és hanghatásokban.

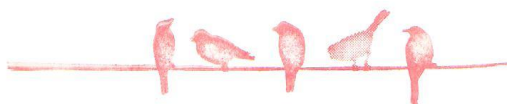
Felhasznált irodalom

John Baldwin, „Multipercussion in chamber and solo music” *Percussionists Volume V, Number 3* (March, 1968) 268.-289. old.

www.caseycangelosi.com

www.wicca.hu

CANGELOSI
PUBLICATIONS

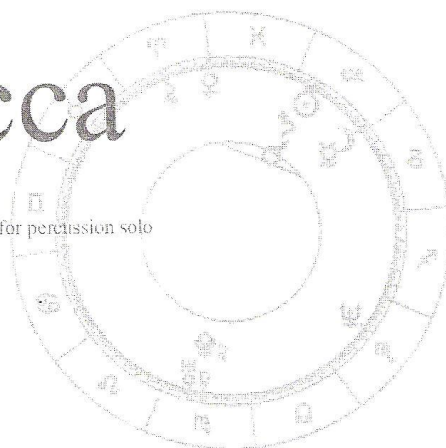

FOR SOLO PERCUSSION

2010

Wicca

for percussion solo

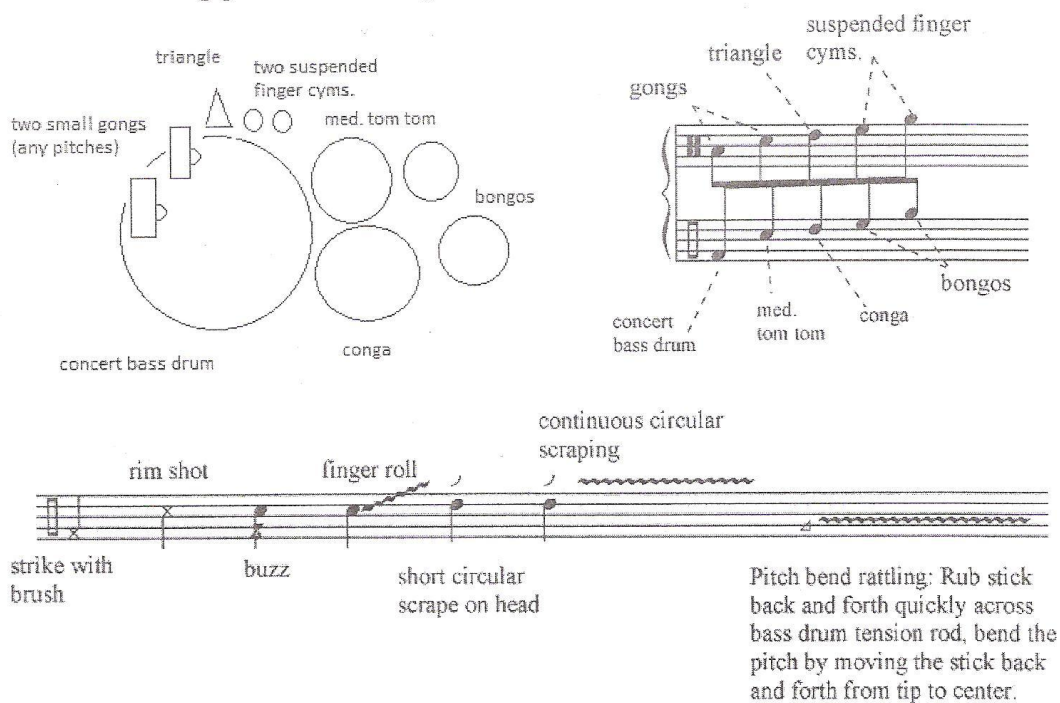

CASEY CANGELOSI

www.CaseyCangelosi.com

Wicca

Suggested set-up and notes:

The performer will need:

- Two wooden sticks (tom-tom, bass drum, bongos, conga)
- Rubber mallet (gongs, bass drum)
- Brush (bass drum)
- Triangle beater (triangle, finger cymbals, tom-tom, bongos, conga)

The performer should:

- Begin the piece holding the brush and rubber mallet in the left hand, triangle beater in the right hand.
- Switch the triangle beater for a wooden stick at measure 58.
- Switch the rubber mallet and brush for a wooden stick at measure 111.
- Switch the left hand back to the rubber mallet at measure 244.
- Switch the right hand back to the triangle beater at measure 248.

Wicca

Casey Cangelosi 2010

♩ = 168

a tempo

p

rit.

mf

a tempo

p

mf

a tempo

p

mf

p

mf

p

mf

©www.CaseyCangelosi.com 2010

Wicca

2

20

mf

f

rit.

24

a tempo

p

cresc.

30

f

mp

35

p

f

Wicca

3

40

p *f* *p* *f*

45

48

52

54

56

p RH to wood

Wicca

4

w/wood

59 (w/mallet) *ff* *p*

62 *ff* *p* *ff* *p* *ff* *p*

65 *ff* *p* *ff* *p*

68 *f* *ff* *p* *ff* *p*

72 *ff* *f*

74 *>>*

Wicca

5

79

3x

p

ff

83

3x

p

ff

86

p

ff

p

ff

90

p

p

f

ff

ff

ff

94

3

3

3

3

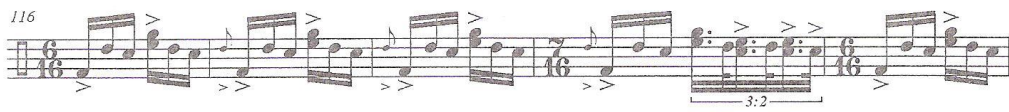
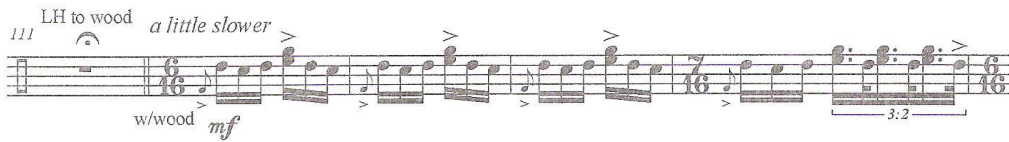
3

3

3

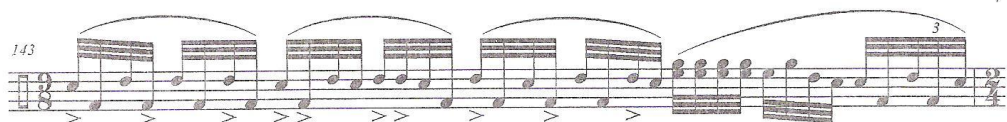
Wicca

6

Wicca

7

Wicca

8

The musical score for 'Wicca' is written on a single staff with a treble clef. The key signature is one flat (B-flat). The score is divided into measures, with measure numbers 175, 180, 186, 190, 194, 198, 201, and 203 marked at the beginning of their respective lines. The time signature is 4/4. The music features a variety of note values, including eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests. There are several triplets indicated by a '3' over a bracket. The score includes dynamic markings such as 'f' (forte) and 'p' (piano), and articulation marks like accents and slurs. The piece concludes with a final double bar line at measure 203.

Wicca

9

207

211

215

219

221

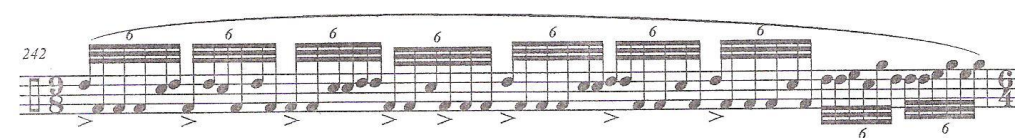
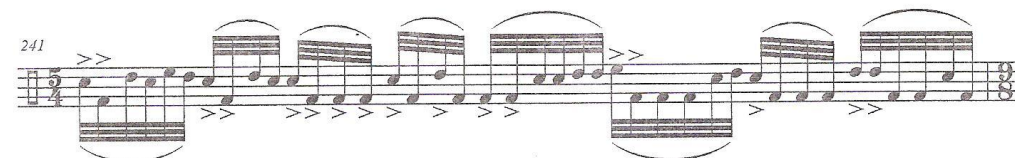
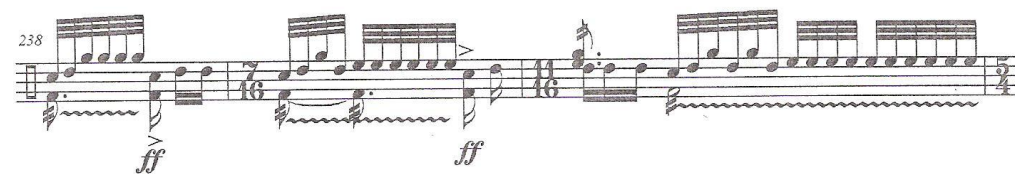
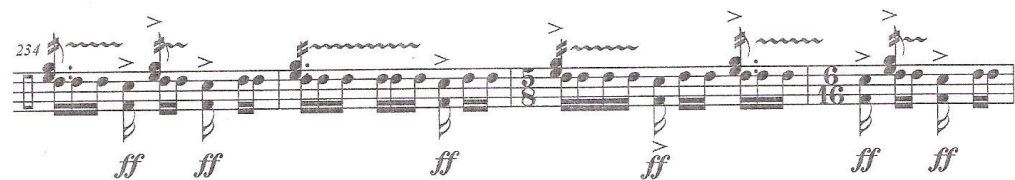
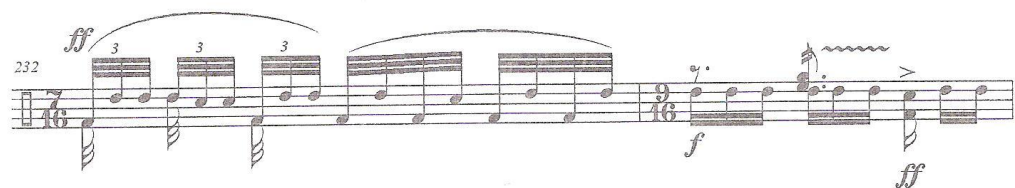
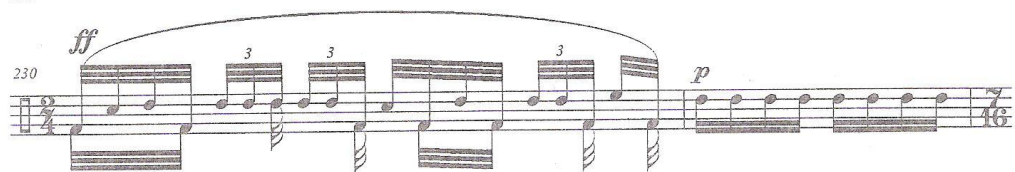
223

226

228

Wicca

10

Wicca

11

243 *tempo I* w/rubber

243 *ffp* *fp* LH to rubber mallet R RH to tri. beater

249 w/tri beater *p* *mf* *p* *mf* *p*

256

263

Marimba Solo:

Five Preludes
Theatric no. 2
Character no. 1
Character no. 2
Character no. 3
Character no. 4
Character no. 5 "Aethyr"
Viscosity
Rattle and Hum
Etude in A Minor
Etude in C Major
Etude in C Major no. 2
Etude in D Major
F Minor Scherzo
Character no. 4
Etude in C Minor
Etude in F Sharp Minor
Etude in A Minor no. 2
White Kruckle Stroll
Etude in E Minor

Vibraphone Solo:

C Minor Scherzo

Percussion Solo:

Sick 6erpent
Naglfar
Einherjar
Evil Ernie
Wicca

Snare Drum Solo:

Meditation no. 1
10/31/09 Prelude
3/13/07 Prelude

Percussion Solo and Tape:

Walking Left Handed
Theatric no. 7

Ensemble:

Quintet for Winds
Theatric no. 3
Theatric no. 4
Theatric no. 5
Theatric no. 6
Theatric no. 8
Concerto for Marimba and Orchestra no. 2
Plato's Cave
For Duo Violin and Marimba
Steam Punk
Ouija
Occhio

WWW.CASEYCANGELOSI.COM